TỦ SÁCH THĂNG LONG
1000 NĂM

TRẦN THỊ BĂNG THANH - PHẠM NGỌC LAN
(Đồng chủ biên)

TUYỂN TẬP
ĐÒNG VĂN PHAN HUY
(NHÁNH SÀI SƠN)

TẬP I

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI

TUYỂN TẬP
DÒNG VĂN PHAN HUY

(NHÁNH SÀI SƠN)

TẬP 1

Chỉ đạo thực hiện Dự án:

THÀNH ỦY - ỦY BAN NHÂN DÂN THÀNH PHỐ HÀ NỘI

Thường trực Hội đồng Tư vấn khoa học:

GS. VŨ KHIÊU - *Chủ tịch Hội đồng*

Ông HỒ QUANG LỢI - *Phó Chủ tịch Hội đồng*

PGS.TS. PHẠM QUANG LONG - *Phó Chủ tịch Hội đồng*

Hội đồng khoa học nghiệm thu bản thảo:

GS.TS. TRẦN NGỌC VƯƠNG - *Chủ tịch Hội đồng*

GS.TS. TRẦN NHO THÌN - *Phản biện 1*

PGS.TS. VŨ THANH - *Phản biện 2*

PGS.TS. NGUYỄN HỮU SƠN - *Ủy viên*

PGS.TS. HOÀNG THỊ NGỌ - *Ủy viên*

Nhà thơ BẰNG VIỆT - *Trưởng ban Tư vấn sách Văn học - Nghệ thuật, Ủy viê*

Ông LÊ TIẾN DŨNG - *Tổng Giám đốc - Tổng Biên tập NXB Hà Nội, Ủy viên*

Ông PHẠM QUỐC TUẤN - *Nguyên Chánh Văn phòng Dự án, Ủy viên*

Bà PHẠM THÙY DƯƠNG - *Phó Tổng Giám đốc NXB Hà Nội, Thư ký*

ThS. QUÁCH THỊ HÒA - *Phó Chánh Văn phòng Dự án, Thư ký*

Biên mục trên xuất bản phẩm của Thư viện Quốc gia Việt Nam

Tuyển tập dòng văn Phan Huy (nhánh Sài Sơn) / Phan Huy Cận, Phan Huy Bích, Phan Huy Ôn, Phan Huy Thực ; Ch.b.: Trần Thị Băng Thanh, Phạm Ngọc Lan ; Tuyển chọn, giới thiệu, dịch, chú thích: Phạm Văn Ánh... - H. : Nxb. Hà Nội. - 24cm. - (Tủ sách Thăng Long 1000 năm)

T.1. - 2019. - 944tr.

ISBN 9786045542811

1. Văn học cận đại 2. Tạp văn 3. Việt Nam 4. Tuyển tập

895.9228008 - dc23

HNM0 111p-CIP

TỦ SÁCH THĂNG LONG
1000 NĂM

PGS.TS. TRẦN THỊ BĂNG THANH - TS. PHẠM NGỌC LAN
(Đồng chủ biên)

TUYỂN TẬP
DÒNG VĂN PHAN HUY
(NHÁNH SÀI SƠN)

TẬP 1

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI - 2019

Tuyển chọn, giới thiệu, dịch, chú thích:

PHẠM VĂN ÁNH - PHẠM NGỌC LAN - HOÀNG THỊ NGỌ
NGUYỄN THỊ HOÀNG QUÝ - TRẦN THỊ BĂNG THANH
và các cộng tác viên

Cùng sự đóng góp của các dịch giả đi trước:

CAO XUÂN HUY - ĐÀO PHƯƠNG BÌNH - ĐỖ NGỌC TOẠI
HOÀNG TẠO - TRẦN DUY VÔN - NHỮ THÀNH
NGUYỄN NGỌC NHUẬN - ĐINH VĂN MINH
NGUYỄN THỊ NGUYỆT - LÊ VIỆT NGA - BÙI VĂN CÔN

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Thực hiện Dự án "Tủ sách Thăng Long ngàn năm văn hiến", sau *Tuyển tập Ngô gia văn phái,* Nhà xuất bản Hà Nội tiếp tục giới thiệu với độc giả thêm một "văn phái" nữa của Thăng Long, đó là *Tuyển tập dòng văn Phan Huy (nhánh Sài Sơn).* Như tên gọi, bộ sách tuyển chọn những tác phẩm tiêu biểu trong thành tựu trước tác của các tác giả dòng văn Phan Huy ở Sài Sơn, một vùng đất địa linh nhân kiệt, phía tây kinh thành Thăng Long xưa, nay thuộc huyện Quốc Oai, Hà Nội.

Họ Phan là một dòng họ lâu đời, có danh vọng ở triều Lê. Truy về ngọn nguồn thì họ Phan quê gốc ở Thạch Hà, Hà Tĩnh, từ thời Lê Trang Tông (1533-1548) đã có người "phò Lê dẹp Mạc". Các đời sau đó đều hiển phát về đường võ, con gái đến 5 người là cung tần trong phủ Chúa. Mãi đến đời thứ 8, ngành thứ mới có Phan Huy Cận đỗ "lưỡng nguyên" Tiến sĩ khoa Giáp Tuất (1754). Từ đấy họ Phan bắt đầu hiển đạt về đường văn và cũng bắt đầu lập nghiệp ở Sài Sơn, hình thành một "dòng văn" nơi quê hương mới này.

Dưới thời phong kiến, thành tựu văn chương thường được nuôi dưỡng, trưởng thành và gắn bó với sự phát triển của dòng họ. Phan Huy cũng vậy, dòng văn có 7 tác giả chính, nói chung đều là những người có địa vị chủ chốt trong triều đình, là những chính khách xuất sắc, những tác gia tiêu biểu, như Phan Huy Cận, Phan Huy Ích, Phan Huy Thực. So với dòng văn Ngô Thì, dòng văn Phan Huy xuất hiện muộn hơn, người mở đầu là Phan Huy Cận (đồng thời với Ngô Thì Sĩ), mới chỉ có một vài bài văn ngắn. Nhưng đến thế hệ thứ hai thì thành tựu đã bộc phát với Phan Huy Ích. Cũng có thể nói, Phan Huy Ích, Phan Huy Ôn đã khẳng định sự trụ vững của một *Dòng văn*, để rồi đến thế hệ thứ ba Phan Huy Thực, Phan Huy Chú đã đưa Dòng văn Phan Huy đến bước cực thịnh, tạo được những đặc trưng riêng của một Dòng văn, có những đóng góp mới và riêng vào nền văn hóa

văn học nước nhà. Bộ *Lịch triều hiến chương loại chí* của Phan Huy Chú là một bộ sách đảm nhiệm được địa vị đó, những bổ sung thêm về tri thức, kiến thức, cả phương pháp tư duy khoa học mà bộ sách thực hiện được đã đem lại được những thành tựu mới mà trong lịch sử văn hóa nước nhà trước ông (và có thể đến cả ngày nay) chưa có công trình nào vượt qua được. Ngoài ra dòng văn Phan Huy cũng có những đóng góp mới về văn thơ Nôm, góp phần làm nên sự phong phú, rạng rỡ của diện mạo văn thơ Nôm thế kỷ XVIII - XIX.

Thành tựu của Dòng văn Phan Huy lâu nay cũng đã được giới thiệu, đặc biệt là những tác giả và tác phẩm lớn, như Phan Huy Ích, Phan Huy Chú, bản dịch *Chinh phụ ngâm*, bản dịch *Tì bà hành*.. Làm Tuyển tập lần này, Nhà xuất bản mong muốn giúp độc giả có được cái nhìn tổng quát và sâu sắc hơn về thành tựu trước tác của một dòng họ trong tư thế *một dòng phái văn học* - "văn gia" mà Nhóm biên soạn định danh là "Dòng văn Phan Huy - nhánh Sài Sơn". Sách do nhóm các nhà nghiên cứu văn học và Hán Nôm học thực hiện,, PGS. TS. Trần Thị Băng Thanh và TS. Phạm Ngọc Lan làm đồng Chủ biên. Công trình ưu tiên giới thiệu những tác phẩm chưa được công bố nhưng cũng tuyển chọn lại hầu hết những tác phẩm quan trọng để bảo đảm tính hệ thống và đặc điểm thành tựu của Dòng văn.

Nhà xuất bản Hà Nội đánh giá cao đóng góp của các soạn giả và trân trọng giới thiệu *Tuyển tập* tới độc giả.

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI

QUY CÁCH BIÊN SOẠN

Tuyển tập của một Dòng văn là bộ sách tuyển chọn tác phẩm của một dòng họ, vì vậy chúng tôi cho rằng Tuyển tập phải phản ánh quá trình hình thành, kế thừa, phát triển, thành tựu và hoạt động trước tác của các tác giả trong dòng văn. Quá trình ấy, tuỳ theo hoàn cảnh xã hội và gia tộc mà có các giai đoạn tiếp nối: khởi nguồn, định hình, phát triển cực thịnh và suy yếu. Tuy vậy dòng văn nào bao giờ cũng ít nhiều tạo được phong cách riêng, thể hiện ở quan điểm tư tưởng, quan điểm trước tác, đề tài, chủ đề, văn phong, ngôn từ, hứng thú thể loại, v.v... Dòng chảy của dòng văn Phan Huy có độ dài khoảng hơn 100 năm, xuyên qua ba triều đại cuối Lê - Trịnh, Tây Sơn, Nguyễn, đó là thời kì lịch sử Việt Nam xảy ra những biến động lớn, vừa hào hùng vừa có nhiều bi kịch, tầng lớp nho sĩ trí thức phân rẽ, đặc biệt là bước rẽ của lịch sử khi nhà Nguyễn phải đối đầu với tư bản phương Tây... Rất nhiều vấn đề trên các bình diện tư tưởng, văn hoá, kinh tế, xã hội và số phận con người được đặt ra, những vấn đề đó cũng có thể thấy hiện diện ở dòng văn lớn Phan Huy, và điều đó cũng làm nên một đặc điểm nữa hàm chứa trong nội dung tác phẩm của Dòng văn. Trong Tuyển tập, chúng tôi cố gắng phản ánh điều đó. Xin trình bày cụ thể dưới đây.

1. Quan điểm tuyển chọn.

a. Về tác giả: Cố gắng giới thiệu hầu hết tác giả của dòng họ. Có những tác giả có khối lượng trước tác rất đồ sộ và đã được giới thiệu nhiều, có tác giả trước tác ít và trên văn đàn còn chưa được biết đến, đều được hiện diện trong Tuyển tập.

b. Về tác phẩm: Các tác phẩm tuyển chọn theo các tiêu chí sau:

- Những tác phẩm thể hiện phương pháp tư duy khảo cứu khoa học mới của Dòng văn.

- Những tác phẩm có giá trị thẩm mĩ (về nội dung tư tưởng và nghệ thuật).

- Những tác phẩm bổ sung cho sử học và các bộ môn khác của văn hóa văn học nước nhà.

- Những tác phẩm có nét độc đáo về bút pháp hoặc thể loại.

- Những tác phẩm thể hiện phong cách riêng của từng tác giả.

2. Cách kết cấu bộ sách:

Đối với một Tuyển tập, hiện có nhiều cách kết cấu. Có thể sắp xếp theo lịch đại, có thể sắp xếp theo vấn đề và cũng có thể sắp xếp theo thể loại... Mỗi cách đều có những lợi thế riêng, song ở *Tuyển tập Dòng văn Phan Huy* chúng tôi sắp xếp theo lịch đại. Lí do là cách sắp xếp này có thể giúp người đọc hình dung quá trình phát triển của dòng văn, tư tưởng, con người và phong cách tác giả, đồng thời qua đó cũng có thể nhìn rõ hơn, tập trung hơn những vấn đề về hiện tình tư tưởng, xã hội... của đất nước ở những thời điểm nhất định trong khoảng thời gian đến hơn một trăm năm. Tuy nhiên bên cạnh cách sắp xếp chủ yếu theo lịch đại này chúng tôi cũng cố gắng kết hợp với cách sắp xếp theo tiêu chí thể loại và cả khuynh hướng tác giả, mục đích vẫn là làm rõ "diện mạo một dòng văn". Với dụng ý như thế, Tuyển tập được chia làm 2 tập:

Tập I ngoài *Lời nói đầu* của Nhà xuất bản, bài nghiên cứu về dòng văn, phần *Tác phẩm tuyển chọn* sẽ tuyển tác phẩm của bốn tác giả Phan Huy Cận, Phan Huy Ích, Phan Huy Ôn và Phan Huy Thực.

Tập II sẽ tuyển tác phẩm của hai tác giả Phan Huy Chú, Phan Huy Vịnh, ngoài ra ở cuối sách có phần Phần phụ lục khá dày dặn, gồm: Niên biểu dòng văn Phan Huy, Bảng tra cứu tên đất, tên người, tên tác phẩm, Bản đồ đường đi sứ của Phan Huy Vịnh, Sắc phong của dòng họ Phan Huy, Bản dịch thơ ngự chế của vua Tự Đức viết cho sứ đoàn của Phan Huy Vịnh và Thư mục tài liệu tham khảo, Nguyên bản Hán văn *Hoa thiều ngâm lục* của Phan Huy Chú.

3. Về văn bản: *Dòng văn Phan Huy* có nhiều sao bản, nội dung căn

bản thống nhất, nhưng cũng có những sai dị, việc khảo sát văn bản, chọn bản nền được đặt trước từng tác phẩm, nhằm giúp độc giả tiện theo dõi và chỉ nêu những dị biệt khi cần thiết.

4. Về việc dịch chú, cách làm của chúng tôi như sau:

- Dịch: Trừ bản dịch của các thành viên trong nhóm làm Tuyển tập, những bản dịch nào tuyển chọn lại của các học giả, dịch giả khác, chúng tôi đều tôn trọng cách hiểu, cách hành văn của văn bản đã công bố, và ghi rõ tên người dịch chú ở dưới bài, hoặc ở phần giới thiệu tác giả, văn bản. Tuy vậy hiểu một văn bản, một tác phẩm nói chung cũng không thể chỉ một lần là đã thấu đáo. Nếu biết chắc là cách hiểu trước có chỗ chưa chuẩn, chúng tôi xin phép được hiệu chỉnh và ghi chú rõ; trường hợp hiệu chỉnh nhiều, xin được đứng tên đồng dịch giả để cùng chịu trách nhiệm trước người đọc. Sở dĩ chúng tôi không chủ trương dịch lại hoàn toàn vì lẽ cùng một văn bản khó mà có hai bản dịch hoàn toàn khác nhau, vả lại người dịch đầu tiên công lao rất lớn, nếu chỉ coi là "tài liệu tham khảo" thì nhiều trường hợp cũng chưa thỏa đáng. Với thơ và phú, tên người dịch chủ yếu chỉ ghi dưới bài thơ dịch hoặc bài phú dịch nguyên thể, còn phần dịch xuôi, coi như công lao của nhiều người, tùy theo mức độ đóng góp, sẽ ghi chú ở phần giới thiệu tác giả.

Trước khi tiến hành bản thảo, chúng tôi cũng đã xin phép các soạn giả có tác phẩm chúng tôi tuyển lại, song chắc chắn còn nhiều trường hợp chưa kịp liên hệ, xin được các soạn giả lượng thứ.

- Về cách kết cấu một bài, chúng tôi cũng theo cách làm thông thường, thứ tự là: chữ Hán, phiên âm, dịch nghĩa, dịch thơ và chú thích. Đối với các bài văn xuôi, xin bỏ nguyên văn chữ Hán.

- Chú thích của các bài thơ, phú chúng tôi để ở cuối bài; riêng đối với các bài văn xuôi, chú thích để ở ngay dưới chân trang.

- Phần phụ lục bổ sung thêm một vài góc nhìn khác về dòng văn: 1. *Niên biểu dòng văn Phan Huy* (các sự kiện lịch sử và văn hóa có liên quan đến các tác giả của dòng văn); 2. *Bảng tra tên người,*